

Memento mori . . . z očí do očí

Vášení a milí přátelé, místo, kde jsme se sešli, katakomby pod kostelem Neposkvrněného početí Panny Marie a svatého Ignáce, je neobyčejné. Leží zde mumifikovaná těla zesnulých lidí a můžeme se na ně dívat, a tak vidět to, co zde na zemi zbývá z člověka, co před naším zrakem obvykle ukrývají rakve a hroby, dnes bývá skryto závěsy v krematoriu.

A když se tak díváme na těla mrtvých, nemohou nám hlavou neběžet myšlenky i o nás živých. „Co jste vy, byli jsme i my, co jsme my, budete i vy“, říkávají nápisy nad pohřebními místy. A to není jen bonmot k pousmání. Přicházejí chvíle, kdy se nás ta slova a skutečnost za nimi skrytá nějak hlouběji a citlivěji dotýkají. Uvědomíme si živě, že jsme smrtelníci. Co s tím? Zavřít oči a dělat jakoby nic? Nebo oči otevřít, dívat se, vnímat, uvažovat a pokoušet se s faktem své smrtelnosti nějak vyrovnat? Nakonec nejsme ani první ani poslední, kdo před takovými otázkami stojí. A každý už nějakou aspoň částečnou odpověď máme.

Ptali se prý jednou tibetského dalajlámy, co ho na světě nejvíc překvapuje, a on odpověděl: „Že lidé obětují zdraví, aby vydělali peníze, a pak obětují peníze, aby znovu získali zdraví; že se znepokojují minulostí a budoucností do té míry, že neprožívají přítomnost; a že žijí tak, jako by nikdy neměli zemřít, a potom zemřou, aniž by předtím žili.“

Žijeme, jako bychom neměli zemřít, a to nám paradoxně brání plně žít, říká Tibeťan. Mnoha našim současníkům Evropanům se naopak zdá, že zaobírání se smrtí plnému životu překáží. Kdo má pravdu? A v jakém smyslu, do jaké míry? Otázky jsou to v naší době spíše nezvyklé, ve světském veřejném diskurzu vlastně nepřítomné, omezené na obor náboženský.

Tady v Klatovech se už několik let slouží na znamení úcty k těm, jejichž těla jsou zde v katakombách uložena, zádušní bohoslužba – rekviem. Sloužit se bude i zítra a už dnes chceme v předvečer Barokních jezuitských Klatov v obnovených katakombách společně rozjímat. *Memento mori* – pamatuj na smrt – praví známé úsloví. Je to upozornění, napomenutí, jak k němu přistoupit?

Zkusme to tak: podívejme se, jak na lidský život a smrt pohlíželi ti, kdo jsou zde pohřbeni. A tak jsem si dovilil pozvat dnes večer jako průvodce tématem nesnadným, ale pro každého člověka a v každé době životně důležitým, patera Fridricha Bridelia, Bedřicha Bridela, jezuitského misionáře a básníka. Bylo mu v roce příchodu jezuitů do Klatov 1636 sedmnáct let a zemřel rok po vysvěcení klatovského chrámu, v jehož podzemí se nacházíme. Narodil se ve Vysokém Mýtě roku 1619 a zemřel jako oběť morové nákazy při dobrovolném ošetřování nemocných v Kutné Hoře léta Páně 1680.

Pater Bridelius byl po léta misionářem na východočeském venkově a pro tento účel sepsal pojednání ve více než pěti tisících verších a ve čtyřech částech a nazval jej *Křesťanské učení veršemi vyložené* (viz Fridrich Bridel, *Básnické dílo*. TORST Praha 1994). Vezměme si Brideliovo *Křesťanské učení* na pomoc a poslechněme si teď spolu, co říká o posledních věcech člověka, to znamená o smrti a o tom, co křesťanská víra učí o věcech, které po smrti následují, a také o tom, co z toho všeho vyplývá pro život před smrtí.

Namítne-li kdo, co nám může autor z doby před čtyřmi věky moudrého povědět, může se mu opáčit, že podstata křesťanského učení se týká věcí všeobecně lidských a s léty se nemění a že starobylé, barvitě a veršované podání nakonec může naši věc živěji a výrazněji představit. Nemusíme být dnes večer podrobní, úplní a učení. Nebudeme se přesvědčovat a přít. Raději ať zazní zvukem prostá slova, která nás zasáhnou a zanechají v nás stopu, potěšení z poezie a nějaký užitek a povzbuzení.

Vybral jsem devět otázek. Po každé z nich vždy následuje veršovaná odpověď a k té pak ještě něco povíme jazykem současným.

Fridrich Bridelius: Křesťanské učení veršemi vyložené

(1) Také-li my lidé musíme umřítí?

Každodenní zkušeností
všem se ukazuje dosti,
že netoliko sedláci,
robotný lid a žebráci,
ale také vzácní páni
všickni jsou smrti poddáni.

...

žádný jí nemůž přemoci,
ani rek svou statečností,
ani řečník výmluvností.
Nedbá na bohatých platy,
byť jí dávali dukáty.
Jak se na koho oboří,
hned ho svou kosou umoří.
Nic nešahuje starého,
ani nedbá na mladého,
bere i tu mladou chasu,
nešetříc na její krásu.
Nepatří na urozenost,
na zboží a na vznešenost,
hubí sedláky i pány,
židy, Turky i křesťany,
zlé, dobré, chudé, bohaté,
mrzké, spanilé i svaté.
Slovem, jeden každý člověk,
buď mu vděk, anebo nevděk,
když ho ujme, musí jíti
a tento svět opustiti.

Přátelé, co jsme slyšeli, nepotřebuje komentáře. Všem rozumíme. Je dobře, že aspoň úsměv nad jadrností Bridelova jazyka změkčuje dopad neúprosné skutečnosti, o které se zde hovoří. Všichni jednou musíme tento svět opustit a nedá se s tím nic dělat.

(2) Také-li duše lidská s tělem umírá?

Jak učí křesťanská víra,
duše s tělem neumírá,
ale i po smrti těla
zůstává živa docela.

...

Nemůž se zastřelit duše
šípem vystřeleným z kuše:
nemůž se ohněm spáliti
ani vodou utopiti
ani roztlouci v moždíři

ani zavřítí za mříží
ani řetězy svázati
ani mečem rozsekati
Nechť se pak co chce přihodí,
duši to nic neuškodí
na její věčné živosti
a přirozené moudrosti,
jsouc ona duch nesmrtelný,
kterýž nemůže umřítí,
ale má věčně živ býti.

Pojem duše zní dnes mnohým jakoby z pohádky a přece byl po staletí samozřejmě přijímaný i ve filozofických a později vědeckých pojednáních. Dnes duši z populárního jazyka vytlačily geny. V genech má být zakódováno, čím člověk je a čím bude. Jako by nakonec v tom, co dnes přepisujeme genům, prosvítal stesk po staré dobré duši. Geny jsou skutečnost pouze pozemská, lidská duše je skutečností vyšší, duchovou. Je to pojem subtilně filozoficky definovaný, srozumitelný však i prostému zdravému rozumu. Přírodní vědy jej přímo nezachytí, zdaleka není klíčem ke všem problémům, ale určitě vyjadřuje něco zásadně důležitého, co se dosud jiným způsobem a stejně výstižně vyslovit nepodařilo. Ač tělesní, jsme my lidé bytosti duchové. Tělo je formováno duší a lidská duše smrtí nehyne. Věříme, že je přímým Božím darem každému člověku, jedinečná, osobní. V ní je základ důstojnosti člověka.

(3) Kam se tedy dívá duše lidská, když vyjde z těla?

Hned jak duše z těla vyjde,
před soud Krista Pána přijde,
aby z toho počet dala,
cožkoli v těle spáchala
kterýmkoli těla smyslem,
buď dobrým, neb zlým oumyslem,
buď skutkem, neb opuštěním,
slovem, neb samým myšlením.

...

Tuť Kristus na každou duši
vydá ortel, jaký sluší.
Na dobrou dobrý, radostný,
na zlou zlý, velmi žalostný.

Po smrti čeká každého jednotlivce osobní soud, říká víra a zdravý rozum se nebrání. Náš život bude zvážen: naše myšlení, slova, činy i nečinnost, naše úmysly a rozhodnutí. Tak to musí být, říká bible i pradávna intuice lidí všech kultur a náboženství. Život není fenomén jenom biologický, má i neodlučný rozměr mravní, ať chceme či ne. Z toho se nevyvlékne. Kdo se podle svých sil nějak snaží o dobro, tomu to nevádí, zlého to může děsit, ale na věci se tím nic nemění. Křesťané věří, že soudcem bude Ježíš Kristus, proto se navzdory svým slabostem životního soudu nebojí. Chyby nevádí, pokud se jimi učíme a z Ježíšova života víme, že Bůh je Otcem všech lidí, Otcem nejen spravedlivým, ale především milosrdným, že každou naši snahu a dobrou vůli jistě ocení.

(4) Které duše hned po smrti přicházejí do nebe?

Krom malých nevinných dětí
také hned do nebe letí
duše těch dospělých lidí
a hnedky tvář boží vidí,
které když z těla vychází,
hříchu v sobě nenachází,
ale jsou v boží milosti
a za všechny nepravosti,
kterých se kdy dopustili,
dosti pokut podstoupili.

Co víra říká o posmrtných věcech, nejsou libovolně vymyšlené báje. Nějak to všechno souvisí s naší pozemskou zkušeností a odpovídá našim nejlepším touhám a přirozenému pocitu zodpovědnosti zdravého člověka. Obraz nebe je výrazem oprávněné lidské touhy po trvalém a plném životě zbaveném zmatků pozemského života. Rozumný obraz nebe člověka pozitivně motivuje k dobrému životu, je velikou útěchou v životních strastech, dává naději na plný život i po smrti a hlavně (a to můžeme v dnešní době zvláště ocenit) dává sílu neuhýbat před tlakem zla a neprodávat duši za prchavé zisky a výhody. Být v nebi znamená být s nekonečně dobrým Bohem. Nebe je reálné, jako je reálné dobro kolem nás. Zlo nám v cestě k nebi brání, ale s Kristem je dosažitelné. On nám svou láskou projevenou na kříži cestu k němu otevřel.

(5) Které duše hned po smrti těla dostávají se do pekla?

Duše lidí...
jenž v těžkém hříchu trvají
a v své zlosti umírají,
na hněv boží nedbajíce
a z hříchů se nekajíce,
hned jak život dokonají,
do pekla se dostávají.

Bohužel i zlo je reálné, až příliš reálné. A máme s ním mnohdy více a živějších zkušeností než s dobrem. Peklo jako stav trvalého odloučení od Boha, stav trvalé egocentrické samoty, a proto vlastně i trvalého trápení, je něco těžko uchopitelného, ale zároveň klidnému rozumu a spravedlnosti neodporujícího. Pozemským předobrazem pekla může být třeba zlobně bezmocná směs závidi a pomstychtivého neodpuštění, která člověka svírá a uzavírá do černé samoty zla. Kristus nás ale z područí zla vysvobodil, v Kristu se nemusíme bát, v něm jsme silní, můžeme odpouštět a odpuštění přijímat.

(6) Které duše dostávají se do očištcce?

Do očištcce se dostane
ten, kdo živ býti přestane,
jsa sice v boží milosti,
ale neučiniv dosti
za hříchy své spáchané
a za ctnosti zanedbané.
...

Protož každý hříšný člověk,
nechtě jest pak on kdokolivěk,
co mu z dluhů pozůstalo,
buď jich mnoho aneb málo,
musí po svém živobytí
dokonale doplatiti
do nejmenšího halíře
v pravé, spravedlivé míře.

O třetím stavu duše bezprostředně po smrti, takzvaném očistci, lze usuzovat na základě několika míst v bibli a neprotiřečí ani rozumové úvaze. Očistec můžeme chápat jednak jako požadavek spravedlnosti, která si žádá, abychom i po odpuštění našich vin nahradili škody, které jsme způsobili. Lze se na něj dívat také pozitivně z druhé strany jako na velkorysý dar Boží lásky, na příležitost dorůst ve schopnosti milovat a lásku přijímat, pokud se nám to v pozemském životě ještě dostatečně nepodařilo. Očistec je jakousi předsíní nebe, očišťovací lázně pro ty, kdo již jsou na cestě do nebe, ale musí ještě před vstupem do něj mnoho věcí protříbit, vyprat si oděv, aby se v přítomnosti čistých nebešťanů necítili nepatříčně nebo trapně.

(7) Může-li se dušem z očistce pomoci?

Modlitbami horlivými,
posty, skutky útrpnými,
almužny pro Bůh dáváním
a opravdovým pokáním:
zvláště pak mše svaté sloužením
anebo aspoň slyšením,
dušem v očistci, když chceme,
lehce spomoci můžeme.

Zde na zemi máme možnost konat dobro a také odčínovat zlo, říká se tomu čas milosti. Můžeme přitom pomáhat i našim zemřelým, kteří ještě mohou potřebovat očištění. Odedávna se lidé modlili za své zemřelé a je to dobrý zvyk. Děláme to také. I lidé nábožensky nepraktikující chodívají na hroby svých blízkých. Modlitby a kající skutky za zemřelé nás učí žít s druhými lidmi ve vztazích vzájemné pomoci, ve vztazích, které překračují hranice jednotlivých generací, hranice smrti.

(8) Vždycky-li naše mrtvá těla v hrobích ležeti budou?

Co o mrtvých těl vzkříšení
dlé Písem božích učení
má každý křesťan věřiti,
můžeme se naučiti
z písně té, kterouž zpíváme,
když mrtvé pochováváme.

...

„Rozžehnejme se s tím tělem,
pochovejme je s pokojem
v naději toho vzkříšení,

na Sionu oslavení.

...

Z země jest vzato, v zemi jde,
duchovní z země ven vyjde,
když anjel v troubu poslední
hlas Syna božího zavzní.“

Duše není úplný a celý člověk a lidské tělo není něco podřadného, co by se mělo po smrti odhodit a zapomenout. Křesťané věří ve vzkříšení a závěrečnou vítěznou proměnu lidského těla. Věříme také, že jako má konec každý jednotlivý lidský život, že i celé lidské dějiny dojdou k závěru. Očekáváme druhý příchod Božího Syna, který všechno završí a promění.

(9) Co se bude dít v den soudný?

Když přijde soudný boží den,
všickni vstanem z svých hrobů ven,
a k soudu spravedlivému,
všem bezbožným strašlivému,
musíme se postavit,
Kristus nás bude souditi.

...

Tu každý člověk ze všech let,
co zde živ byl, vydá počet.

...

Tu dobří do rájské vlasti,
zlí do pekelné propasti
půjdou, dobří s veselostí,
zlí s neskončenou žalostí.

Ze zkušenosti dobře víme, že naše lidské životy jsou spolu propojené a těsně propletené, v dobrém i ve zlém, v lásce i nenávisti, v konání dobra nebo škody. Proto věříme, že na konci dějin přijde ještě čas celkového zhodnocení všeho ve vzájemných vztazích, chvíle jasu a pravdy o všem, co nám dosud zůstává skryté a nesrozumitelné. Pro toho, kdo se snaží žít poctivě podle svého svědomí, není poslední soud hrozbou, ale příležitostí k setkání s očistnou pravdou života, s Bohem, setkáním, ve kterém se projeví skutečná hodnota života, ukáže se i skryté dobro a hlavně Boží velkorysost a přízeň vůči člověku. A kdo bude soudcem, zní důležitá otázka, protože dobře víme, jak subjektivní jsou lidské úsudky a jak zaujaté dokážou být. Soudit, hodnotit a vážit bude Ježíš Kristus, který jako člověk dobře ví, co je lidský život, a jako Boží Syn hodnotí spravedlivě a milosrdně. V tomto smyslu nemusíme mít strach.

V Kristu nedoufáme jen v naplnění jednotlivých lidských životů. Máme v něm naději na závěrečnou proměnu celého stvoření, na nápravu všech duchovně–ekologických škod a na zhodnocení všech dobrých lidských snah a úmyslů. Po posledním soudu už bude Bůh všechno a ve všem.

Milí přátelé, těla našich bratrů a sester, kteří odpočívají zde v katakombách, mlčky hovoří. *Memento mori*, zní jejich mlčenlivý hlas, *memento mori*, pamatuj na smrt a právě proto nezavírej oči a přemýšlej, nezapomínej žít. Hovoří mimo jiné i o prostých skutečnostech, které nám ve verších připomněl otec Bridel. Ty skutečnosti utvářely jejich duchovní svět

a pomáhaly jim žít s radostnou nadějí přesahující hranice pozemského života, které jsou nám smrtelníkům vyhrazené. Meze lidskému životu neberou hodnotu, spíše ji zdůrazňují. K čemu by vedlo nekonečné prodlužování života v čase, nad tím uvažuje například Karel Čapek ve své *Věci Makropulos*. Ano, i tváří v tvář neúprosné omezenosti našeho života lze žít s radostí a nadějí. Nabídka oné radostné naděje stále trvá a je otevřená a přístupná i nám. Energicky ji na začátku 17. století vypsal anglický básník a anglikánský kněz John Donne, tzv. metafyzický básník, v desátém ze svých *Svatých sonetů* (viz Démant a slza. Výběr z anglické duchovní poezie. Přel. Josef Hrdlička. Karmelitánské nakladatelství Kostelní Vydří 1999). Dejme mu v závěru našeho rozjímání slovo:

*Nebud' tak pyšná, smrti, nejsi již
úděsná bytost, strašidelná síla,
dál žijí ti, jimž 's kosou odzvonila,
já budu též, i když mě usmrtíš. ... tak nenadýmej se!
Až věčnost ze dřímot nás vzbudí též,
smrt navždy zmizí; smrti, zahyneš!*

Co zbývá z těla po smrti, nevypadá nijak hezky, proto upravujeme a zkrášlujeme místa jejich odpočinku. Krása je v duchu, který tělo oživuje. „Co dává život, je duch“, říká Ježíš v Janově evangeliu a pokračuje: „slova, která jsem k vám mluvil, jsou duch a jsou život“ (Jan 6,63). Slova otce Bridelia, která nás dnešní večer provázela, byla bezpochyby prodchnuta slovy Ježíšovými. Ať nás tedy posílí k životu, k životu plnému podle ducha.

Klatovské katakomby, 27. dubna 2012